

UDK 811.163.42'366.522

811.163.42'366.543

Pregledni rad

Rukopis primljen 3. III. 2024.

Prihvaćen za tisak 15. XI. 2024.

doi.org/10.31724/rihjj.50.2.3

Tomislava Bošnjak Botica

Institut za hrvatski jezik

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

orcid.org/0000-0003-1476-5680

tbosnjak@ihjj.hr

Jurica Polančec

Staroslavenski institut

Demetrova 11, HR-10000 Zagreb

orcid.org/0000-0002-8454-8844

jpolancec@stin.hr

GRAMATIČKI OPIS PREOBILJA U GENITIVU MNOŽINE IMENICA E-SKLONIDBE ŽENSKOGA RODA S VIŠESUGLASNIČKIM ZAVRŠETKOM OSNOVE

Rad prikazuje opis genitiva množine imenica ženskoga roda e-sklonidbe s višesuglasničkim završetkom osnove u hrvatskim gramatikama i pojedinim studijama. Te se imenice u genitivu množine pojavljuju u dvama ili trima oblicima (npr. *žalba*: *žalbā/žalbī*, *pogreška*: *pogrešākā/pogreškā/pogreškī*). Provjerava se dosljednost i upotrebljivost opisa i pravila za distribuciju nastavaka koji se u priručnicima donose te se utvrđuje njihova složenost i neujednačenost. Ujedno se prati pristup morfološkoj dubletnosti, odnosno preobilju u ovoj kategoriji od devetnaestostoljetnih hrvatskih gramatika do najnovijih radova te se pokazuje da odnos prema mogućim nastavcima nije jednak u svim gramatikama.

1. Uvod

Za morfološko preobilje (engl. *overabundance*), tj. pojavu da na jedno mjesto u fleksijskoj paradigmi može doći više od jednoga oblika (usp. Thornton 2011), hrvatski jezik pokazuje se izrazito plodnim tlom. Njegov glagolski, imenički, pridjevski, uvjetno priložni te zamjenički sustav obiluje primjerima paralelnih

fleksijskih oblika (usp. Bošnjak Botica i Hržica 2016, Bošnjak Botica 2024) čija upotreba često nije ni funkcionalno ni značenjski uvjetovana, što znači da su ti oblici načelno ravnopravni i zamjenjivi u kojem god sintaktičko-semantičkom kontekstu.¹

Jedna od najistaknutijih preobilnih kategorija imeničkoga sustava hrvatskoga jezika jest genitiv množine imenica ženskoga roda e-sklonidbe sa suglasničkim skupom na kraju osnove (npr. *bomba*, *crkva*, *lutka*, *naranča*, *torta*, *zbirka*). Te imenice načelno mogu imati dva odnosno tri oblika genitivna množine: 1. flektivni nastavak (gramatički morf, usp. Marković 2012) *-ā* (*zvijezdā*, *mólbā*), 2. umetnuto (nepostojano, sekundarno) *a* + flektivni nastavak *-ā* (*priredābā*)², 3. flektivni nastavak *-ī* (*mòlbī*).³ Oblik s umetnutim *a* smatra se najstarijim, a s nastavkom *-i* najmlađim (Kapović 2018: 40), sa snažnijim prodorom u 2. pol. 20. st. (Babić i dr. 2007: 395; usp. Polančec i Bošnjak Botica 2024). Oblik s umetanjem samoglasnika *a* u suglasnički skup ne ostvaruje se na novoposuđenim riječima (npr. *gejša*, *hunta*, *vespa*) ni na onima sa suglasničkim skupom *st*, *št*, *zd*, *žd*.⁴ Plodna su dva preostala obrasca.

S obzirom na raščlanjivost suglasničkoga skupa te se imenice mogu podijeliti u dvije temeljne skupine:

- a. imenice koje dopuštaju rastavljanje suglasničkoga skupa osnove (npr. *priredba*) i
- b. imenice koje ne dopuštaju rastavljanje suglasničkoga skupa osnove (npr. *zvijezda*, *molba*).

¹ Pregled čimbenika koji doprinose izboru fleksijskih oblika u preobilju donosi Thornton (2019: 245–252).

² U dosadašnjoj se gramatičkoj praksi za ovakve slučaje uglavnom rabio naziv nepostojano/nepostojani *a* ili umetnuto/sekundarno *a*. Marković ga drži diskontinuiranim morfom (Marković 2012: 43–44), tj. dijelom specifična morfa, te naziva *transfiksom ā-ā* za G mn., što tumači nedostatkom formalnih uvjeta za njegovo umetanje, uz činjenicu da se ti slogovi mogu ostvariti bez umetanja, što u tipičnim primjerima nepostojanoga *a* nije slučaj (Marković 2013: 82). Marković takvo umetnuto *a* naziva anaptičkim (< anaptiksa) (2013: 17). Premda navedeno tumačenje ima smisla, ovdje radi usklađenosti s gramatičkim opisima koje analiziramo zadržavamo ustaljenu terminologiju. Dapače, u slučaju genitiva množine držimo da je govor o umetnutom samoglasniku kojim se razbija slog najprihvatljiviji (bez obzira na to je li samo umetanje nužno ili nije).

³ Za nastavak *-ā* karakteristično je da dulji i zadnji samoglasnik osnove, što pak nije slučaj kod *-ī*. Tako će od *mòlba* biti *mólbā*, ali *mòlbī*. U imenica s umetanjem taj je suglasnik uvijek umetnuto *a*, zato i jest oblik *priredābā*.

⁴ Umetanja ovdje nema zato što se iz perspektive fonotaktike hrvatskoga jezika navedeni skupovi ponašaju kao jednostavni sliveni suglasnici, a ne pravi suglasnički skupovi (Marković 2013: 79).

Sukladno tomu, u teoriji samo imenice prve skupine mogu imati sva tri nastavka: npr. *priredābā*, *prirēdbā* i *priredbī*, dok imenice druge skupine mogu imati dva: npr. *mólbā* i *mòlbī*.

Leksikografski opis i korpusno istraživanje ove kategorije predmeti su zasebnih studija, ovdje recimo tek da su u rječnicima moguće različite kombinacije nastavka (Polančec, Musulin i Bošnjak Botica u pripremi), katkad sva tri (*bilježaka/bilješka/bilješki*), katkad dva (*zemalja/zemlja*, *mačaka/mački*, *vojarna/vojar-ni*), katkad samo jedan (*lista*, *pjesama*), no čini se da ne postoji ujednačen opis, jednako kao ni ujednačena upotreba (Bošnjak Botica i dr. 2023). Posve se slažu jedino u tome da nijedan ne donosi oblik s nastavkom *-ī* kao jedinu mogućnost.

Distribucija triju oblika može biti povezana s različitim čimbenicima, od čestote do podrijetla riječi (usp. Bošnjak Botica i dr. 2022, 2023). Jedan od čimbenika koji bi mogao utjecati na ostvarenje pojedinoga oblika jest sastav suglasničkoga skupa, što je i normativno prepoznato (npr. samo oblik s nastavkom *-a* bez umetanja za imenice sa starim skupovima *st*, *št*, *zd*, *žd*), no ima slučajeva kad se ta veza ne može potvrditi te se čini da je izbor arbitraran (tako neke imenice na *-ka* dopuštaju umetanje, npr. *brojka* – *brojaka*, a neke ne dopuštaju, npr. *jelka* – **jelaka*). Pridruži li se tomu i korpusno potvrđena raznovrsnost u zastupljenosti jednoga, drugoga ili trećega oblika, dolazimo do izrazito zanimljive istraživačke teme koja se može obraditi s nekoliko aspekata i uz nekoliko metodoloških pristupa.

U ovom ćemo radu prikazati opis genitiva množine imenica e-sklonidbe s višesuglasničkim završetkom osnove u hrvatskim gramatičkim priručnicima.

Konkretni je cilj ovoga rada utvrditi stanje gramatičkoga opisa ove pojave u standardnom jeziku te praznine koje postoje u tom opisu. Dotaknut ćemo se i normativnoga propisa koji prati taj opis. U kontekstu ovoga pitanja želimo provjeriti dosljednost i upotrebljivost opisa i pravila koje donose gramatike i ostali priručnici. Želimo također utvrditi ima li promjena u opisu, a posebice u donošenju propisa. Na ovom ćemo se mjestu tek vrlo kratko dotaći podrijetla preobilja u ovoj kategoriji te njegova širenja jer je ta tema obrađena u zasebnom radu (Polančec i Bošnjak Botica 2024). Kao što ćemo vidjeti, u razumijevanju gramatičkoga opisa u standardu važni su i podatci iz hrvatskih dijalekata te bliskosrodnih srednjojužnoslavenskih idioma.

Prikaz najvažnijih deskriptivnih i poredbenopovijesnih činjenica o preobilju u genitivu množine važno je polazište za buduća istraživanja ove pojave. Ovdje se samo kritički prikazuju navodi u gramatikama i studijama, ali se ne navode empirijski podatci koji te navode opovrgavaju ili potvrđuju, već će to biti predmet zasebnih studija.

Naime, uz usporedni rad o rječničkom opisu te već citirani rad o povijesti preobilja u ovoj kategoriji u sklopu projekta Morfološko preobilje u hrvatskom jeziku izrađuje se i studija na temelju korpusnih podataka te studija o umetnutom *a*.

2. Izvori i istraživačka pitanja

Izvore na temelju kojih ćemo pratiti prikaz i opis dubletnih oblika dijelimo na tri skupine prema vremenu nastanka i koncepciji: a) ilirske do 1900. (Babukić 1854, Veber 1873),⁵ b) maretićevske od 1900. do 1979. (Maretić 1899, Florschütz 1940, Brabec-Hraste-Živković 1954) i c) suvremene (Barić i dr. 1997, Babić i dr. 2007, Silić i Pranjeković 2005, Raguž 2010, Hudeček i Mihaljević 2019). Uz gramatike će biti spomenuti i drugi radovi u kojima je opisana navedena kategorija imenica.

Istraživačka pitanja na koja ćemo ovim radom pokušati odgovoriti:

1. Kakav je odnos prema trima nastavcima u gramatičkim priručnicima na temelju navođenja pravila za njihovu raspodjelu, posebno s obzirom na razbijanje suglasničkoga skupa?
2. Postoje li normativne preporuke za uporabu nastavaka i na temelju kojih kriterija?
3. Može li se iz pregleda iščitati razvoj misli o preobilju u posljednjih stotinjak godina?

S obzirom na 1. i 2. istraživačko pitanje u raspravi ćemo prikazati opis umetanja samoglasnika *a* i raspodjelu nastavaka *-ā* i *-ī*.

⁵ Te gramatike pisane su u razdoblju koje odgovara petomu razdoblju hrvatske jezične povijesti prema Brozovićevoj periodizaciji (Brozović 2006: 173–174, 230–232).

3. Pregled navoda u gramatikama

3.1. Gramatike do 1900.

Babukić (1854: 192) kaže da imenice koje imaju pred nastavkom *-a* u N jd. dva ili tri suglasnika⁶ umeću „blagoglasni” *-a-*, pri čemu je nastavak za G mn. *-ah*,⁷ a umetnuti se samoglasnik dulji: *krušak-ah* od *kruška*, *gusak-ah* od *guska*, *bukav-ah* od *bukva*, *cerkav-ah* od *cerkva* itd.⁸ Za neke kaže da ne mare za blagoglasje i ne umeću *-a-*: *zvijezd-ah*, *vrst-ah*, *uzd-ah*, *ujn-ah* (ni-pošto *zvězadah*) i da te i još neke umjesto *-ah* primaju *-ih*: *zvezdih*, *verstih*, *cerkvih*, *čavkih*, *kartih*, *murvih*, *ladjih* itd. Posebno je zanimljiva Babukićeva napomena u kojoj suprotstavlja ovako opisanu uporabu nastavka *-ih* sa stanjem u hrvatskom priobalju, gdje kaže da je običnije umetanje *-a-* te citira Gundulića (*čavakah*).⁹

Za razliku od njega, koji navodi pojedinačne primjere, Veber (1873: 36) već čini prvu klasifikaciju tako što, uz navođenje umetanja *a* u imenica kojima osnova završava na dva ili više suglasnika (*bačavah*, *sestarah*), za imenice sa završetkom osnove na *st*, *št*, *zd* i *žd* kaže da ne umeću *a* (*zvezdah*, *cestah*, *klěštah*).

Babukićev opis genitiva množine te njegova napomena o razlikama u uporabi genitivnih oblika u imenica ženskoga roda s višesuglasničkim završetkom osnove vjerojatno je prvi spomen preobilja u ovoj kategoriji. Kao što se može vidjeti, razlog za prisutnost preobilja u ovoj kategoriji dijelom leži u tome što različiti hrvatski krajevi upotrebljavaju različite nastavke te se može naslutiti da je noviji nastavak *-ī* obilježje samo dijela hrvatskoga jezičnoga prostora.¹⁰

⁶ Babukić među ove imenice ubraja i one kojima je ispred završnoga suglasnika osnove slogotvorno *r*: npr. *kvarga* (suvr. *kvrga*), *herpa* (suvr. *hrpa*). Razlog tomu vjerojatno leži u pisanju slogotvornoga *r* kao <er>/<ar>, zbog čega se u pismu stvara dojam da imenice završava na suglasnički skup.

⁷ Pisanje *-ah* za štokavsko *-ā* tipično je za „ilirске” gramatike pisane u tradiciji zagrebačke filološke škole, o čemu postoji opsežna literatura (Tafrā 1991).

⁸ Babukić uz primjere s nastavkom *-ah* u svojoj gramatici navodi oblike sa starim ništičnim nastavkom (Brozović i Ivić 1988: 24), npr. *krušak*, *gusak*, *bukav*, *cerkav*, za koje se kaže da više nisu dio „ilirskog” književnog jezika. O ništičnom nastavku u kontekstu ovdje obrađene kategorije dubletnosti govori se više u Polančec i Bošnjak Botica (2024: 215–218).

⁹ Babukić konkretno kaže da je umetanje *-a-* obično „osobito u Primorju”, pri čemu se naziv *Primorje* odnosi na cjelokupno hrvatsko priobalje (AR: s. v. *Primorje*). Babukić očito primarno misli na štokavske govore.

¹⁰ Kao što pokazujemo u zasebnom radu (Polančec i Bošnjak Botica 2024), dijatopijski, tj. prostorno uvjetovana varijantnost (Berruto 2009) može se prepoznati već u književnom jeziku 18. stoljeća. Naime,

3.2. Gramatike u maretićevskoj tradiciji (1900. – 1979.)

Drugu skupinu gramatika obilježava gramatika Tome Maretića nastala na prijelazu stoljeća, koja je imala velik utjecaj na gotovo sve kasnije hrvatske gramatike. Maretić (1899: 170–171) navodi da je „pomično a” narodu obično (*krušaka, ovaca, crkava, dasaka, djevojaka, gusaka, kletava, molitava, pjesama, pripovijedaka, pušaka, sestara, smokava, trešanja, usana*) i da nitko i ne govori drukčije te dodaje da su tako načinjeni i oblici *čelenaka, dojaka, gužava, ljestava, naranča, naredaba, petalja, trsaka, tuđinaka, žrtava*. Potom kaže da ima riječi koje su s tim *a* u genitivu množine „veoma neobične”, npr. *kalfa, majka, nepravda, vojska, radnja, smetnja, smutnja, borba, tužba, žurba* i druge s nastavcima *-nja* i *-ba*. Napominje da se oblici s umetnutim *a* mogu naći u kojega književnika, ali ih narod zacijelo ne govori, nego upotrebljava oblik na *-ī* (*majki, mazgi, molbi, smetnji, tužbi, vojski*) ili *-ā* (međutim, zanimljivo je da navodi primjere iz korpusa za *-ī*, a za *-ā* ne navodi nijedan). Ovdje dakle kategorizira oblike s obzirom na to u kojih se govornika pojavljuju, ali treba reći da njegov sud o izostanku oblika na *-ā-ā* u narodu nije posve ispravan, što potvrđuje i hrvatska štokavska dijalektna građa.¹¹ Maretić ne pokušava postaviti pravilo s puno detalja (spominje samo skupove *-ba* i *-nja*).

Florschütz (1940: 31–32) četirima skupovima s nastavkom *-ā* koje Veber navodi dodaje *šč* i *šč*, a za imenice na *-ba* i *-nja* te još neke navodi nastavak *-ī*.

U gramatici Brabec-Hraste-Živković (1954: 64) dosljedno se primjenjuje umetanje samoglasnika *a* u suglasnički skup (*biljaka, bresaka, krušaka, dasaka, lutaka, metala, ovaca, tikava, žrtava*), osim između *st, št, šč, šć, zg, žd* (*vrsta, bašča, uzda, nužda, gošća*) te ako je prvi suglasnik *d, t, r, l*, a drugi *b* ili *nj* (*gradnja,*

primjeri nastavka *-ī* mnogo su prisutniji u slavonskih pisaca toga razdoblja (Maretić 1910) nego u dalmatinskih (Maretić 1915). U istom radu pokazujemo da ovakve razlike proizlaze iz razlika u organskim govorima. Analiza opisa novoštokavskih dijalekata iz druge polovice 20. st. pokazuje da je nastavak *-ī* ponajprije obilježje sjevernijih novoštokavskih dijalekata i govora, od šumadijsko-vojvodanskoga na istoku, istočnohercegovačko-krajiških govora u zapadnoj Srbiji, Baniji i Kordunu sve do novoštokavskih ikavskih govora u Zapadnoj Bosni. Nasuprot tomu, novoštokavski govori (i ijekavski i ikavski) u cijeloj Hercegovini, Neretvanskoj krajini, Dalmatinskoj zagori te priobalju Hrvatske i Crne Gore toga nastavka uglavnom nemaju (Polančec i Bošnjak Botica 2024: 222–223).

¹¹ V. bilj. 11. Pritom treba istaći i to da u dijalektima gdje je nastavak *-ī* raširen on nije ujedno ni jedini ni dominantan. Premda najnovija terenska istraživanja pokazuju neočekivano visok udio nastavka *-ī* među mlađom generacijom južnoštokavskih govornika (Bošnjak Botica i dr. 2024), po svemu sudeći, nema organskoga govora u kojem bi nastavak *-ī* prevladao na način na koji je prevladao u hrvatskom štokavskom standardu.

radnja, smetnja, prijetnja, borba, molba). Zanimljivo je da bi ovo pravilo trebalo proizvesti osam kombinacija, od kojih jedna nije moguća pravopisno (*tb*), a primjeri se navode samo za četiri kombinacije. Tomu se dodaje da te imenice „i imenice s drugim suglasničkim skupovima mogu imati i nastavak *-i*: radnji i radnja, smetnji i smetnja, prijetnji i prijetnja, borbi i borba, molbi i molba” te dodaju važnu uputu: „ali nikada nema nastavka *-i* ako se umeće *a*.” Nije posve jasno što su autori mislili rekavši „nema nastavka *-i*”: jesu li mislili da ga ne može biti, što očito nije točno jer nešto dalje i sami spominju primjere gdje se uz umetnute oblike pojavljuju i oni s nastavkom *-i*, ili da ga ne treba biti, odnosno da je normativno neprihvatljiv.¹² Donoseći procjenu govorničke prakse ili vlastita jezičnoga osjećaja, navode da su „običniji oblici *pripovijedaka* nego *pripovijetki*, *sabalja* nego *sablji*, *točaka* nego *točki*, *vatar* nego *vatri*; dok se sve manje susreću oblici: *crkava* (nego: *crkva*, *crkvi*), *majaka* (nego: *majka*, *majki*), *vojsaka* (nego: *vojska*, *vojski*)”. Gledano iz današnje perspektive, očito je došlo do pomaka u jezičnom osjećaju govornika te je vrlo upitno bi li ondašnji običniji oblici to bili i danas (premda se nalazili u suvremenim hrvatskim rječnicima).

Opis je u trima navedenim gramatikama – Maretićevoj, Florschützovoj i Brabec–Hraste–Živkovićevoj sličan, od suglasničkih skupova izdvajaju one s konsonantom *b* i *nj*.

3.3. Suvremena hrvatska gramatikografija

Treću skupinu gramatika čine suvremene hrvatske gramatike, koje ujedno znače metodološki i sadržajni pomak u odnosu na svoje prethodnice. Gramatika skupine autora Barić i dr. objavljena je 1979., a ovdje se služimo drugim, izmijenjenim izdanjem iz 1997. U ovoj se gramatici navode nizovi konsonanata koji uvjetuju umetanje odnosno neumetanje, pa tako stoji da nepostojani *a* imaju imenice ako skup završava na *lj*, *m*, *r*, *v* ili *k* (*zemalja*, *sestara*, *bukava*, *djevojaka*, *svjetiljaka*) te da se umeće u skupove *db*, *džb*, *žb*, *vc*, *gl*, *kl*, *tl*, *sn*, *vn* (*naredaba*, *narudžaba*, *optužaba*, *ovaca*, *cigala*, *cikala*, *metala*, *usana*, *grivana*). Iz tih bi tvrdnja proizlazilo da u prvoj skupini, za razliku od druge, i ne može biti neumetanja. Za imenicu *majka* stoji da se skup može i ne mora rastaviti (*majka/majaka/majki*).

¹² Takvo tumačenje potvrđuje i normativna preporuka u Pavešić (1971: 355) – v. §4.

Također stoji da se ne mora umetati nepostojani *a* ili se uzima nastavak *-i* u primjerima: *svjedodžbā* i *svjedodžbi*, *zipkā* i *zipki*, *tvrtkā* i *tvrtki*, također i u skupine *nc* i *nč* može se i ne mora umetati (*instanaca* – *instanca* – *instanci*; *naranača* – *naranča* – *naranči*). Iduće pravilo glasi da se u ostale skupove ne umeće *a* te se navodi tridesetak primjera (*dvojbā*, *bombā*, *bundā*, *algā*, *himnā*, *lampā*, *branšā*, *plahtā*, *loptā* itd.) uz dodatak da osnove koje nemaju nepostojanoga *a* mogu umjesto nastavka *-ā* imati i nastavak *-ī*: *molbi*, *nastambi*, *vrpci*, *omči*, *sekti*, *tajni* itd.

Zanimljiva opaska tiče se skupova u kojima je drugi suglasnik *nj*. Naime, za njih se kaže: „Skupine u kojima je zadnji glas *nj* rastavljaju se ako imenica znači što konkretno, a ne rastavljaju se ako znači što apstraktno, obično radnju, npr. *trěšnje* (voće) – *trěšānjā*, *glāvnje* – *glāvānjā*, *sūknje* – *sūkānjā*, *krōšnje* – *krōšānjā*, *vīšnje* – *vīšānjā*, *ali trěšnje* (potresi) – *trěšnjā*, *čěžnje* – *čěžnjā*, *smětnje* – *smětnjā*, *zěbnje* – *zěbnjā*.” (Barić i dr. 1997: 155). Po našem je sudu razlog formalniji, posrijedi su s jedne strane netvorenice, koje karakterizira kratki (kratkosilazni) naglasak, u odnosu na tvorenice od glagola sufiksom *-nja* s dugim (ovdje dugouzlaznim) naglaskom. Ova gramatika svakako nastoji biti detaljnija i pružiti više obavijesti korisniku o tome kad se koji oblik može ostvariti s obzirom na izdvojene suglasničke skupove, ali ukupno uzevši, opis nije pregledan i zahtijeva priličan napor korisnika da navedena pravila svlada. Čak i kad se nabrajaju primjeri u kojima se *a* ne umeće, u zagrade se dodaju primjeri koji to opovrgavaju. Neobično je što se ovdje, za razliku od drugih gramatika, ne spominje slučaj četiriju starih suglasničkih skupova u kojima nikad ne dolazi do umetanja samoglasnika.

Gramatika Babić i dr. (objavljena 1991., ovdje u izdanju iz 2007.) daje po našem sudu dosad najobavjesniji opis (2007: 393–394). Ondje se izdvaja skupina imenica kojima osnova završava na *st*, *št*, *zd*, *žd*: *cesta*, *pasta*, *mašta*, *nužda*, *zvijezda*, a koje genitiv tvore nastavkom *-ā*, te imenice „s čvrsto ustaljenim nepostojanim *a*”: *banaka*, *crkava*, *čestitaka*, *daganja*, *dasaka*, *gusaka*, *igara*, *jezgara*, *igračaka*, *krošanja*, *krušaka*, *lutaka*, *ljuljačaka*, *mačaka*, *maraka*, *molitava*, *olovaka*, *ovaca*, *pataka*, *pjesama*, *pušaka*, *rešetaka*, *sestara*, *smokava*, *školjaka*, *tipaka*, *točaka*, *trešanja*, *voćaka*, *značaka*, *žrtava* itd. Babić i dr. izdvajaju nekoliko skupina imenica koje slijede stanovita pravila u distribuciji pojedinoga nastavka. Tako se za uporabu nastavka *-ī* navodi: „u dijelu imenica s višesuglasničkim

osnovnim završetkom može se upotrijebiti nastavak *-i* te se tada ukida nepostojano *-a*, to je najčešće:

a) u dvosložnih gl. imenica izvedenih sufiksima *-ba* i *-nja*: *berbi, borbi, družbi, molbi, službi, srdžbi, vježbi, žurbi, čežnji, gradnji, nošnji, radnji, slutnji, smetnji, vožnji, žudnji*

b) u većine imenica na *-jka*: *bajki, brojki, dojki, majki, značajki, žalopojki*

c) u dvosložnih deminutiva i hipokoristika s dvosuglasničkim osnovnim završetkom: *sjenki, stijenki, uški, ženki*

d) u imenica sa sufiksom *-ka* pred kojim je suglasnik *i* znače žensku osobu obilježenu podrijetlom, zvanjem, poslom, statusom, osobinom: *agronomki, crnki, gimnazijalki, građanki, manekenki, Zadranci, župljanki*

e) u imenica tuđega podrijetla: *algi, čergi, dogmi, konzervi, kopči, lopti, maski, paradigmi, plombi, sekundi, votki*

f) u posuđenica i prilagođenica sa završnim osnovnim skupovima *kt, nc, nč, nt* pojavljuje se sve češće *-ī*, a nešto rjeđe i tripleta s nepostojanim *a*: *sektā – sekti – sektata, bilanca – bilanci – bilanaca, naranča – naranči – naranača*, tako i *komponenta, konstanta, varijanta, sorta*.¹³ Navedene pravilnosti nisu izrečene kategorički, što potvrđuje dubletni status imenica o kojima govorimo. Ova se gramatika u nekoliko elemenata razlikuje od ostalih: pri oblikovanju pravila ili smjernica za distribuciju oblika navodi se broj slogova, leksičko značenje imenice, njezino podrijetlo i stupanj prilagođenosti. Daje se važna napomena o tome da sve imenice koje mogu tvoriti genitiv množine nastavkom *-ī* mogu i tradicionalnim nastavkom *-ā*. Brojnim primjerima potvrđuje se postojanje inačica u istom tekstu ili u istoga autora.¹⁴ Za razliku od gramatike Barić i dr., upušta se u procjenu o tome što je često, a što rijetko. Gramatika, uz napomenu o prodoru nastavka *-ī* u 2. pol. 20. st.,¹⁴ sadržava u konačnici savjetodavnu napomenu o tome da se pri izboru oblika preporučuje upotreba umetnutoga *a* i nastavka *-ā* u odnosu na *-ī*, što se uglavnom nastavlja i u suvremenom jezičnom savjetništvu, o kojem ćemo poslije više reći.

¹³ Navodi se i primjer redakture u kojoj se piscima mijenjao prvotni *i*, npr. K. Š. Gjalski piše *žrtvi*, naknadno mijenjano u *žrtava* (Babić i dr. 2007: 395).

¹⁴ Iznesene spoznaje o genitivnim oblicima ishod su istraživanja koja je u zasebnoj studiji objavio suautor gramatike S. Težak 1980.

U zasad najnovijoj gramatici za sveučilišnu razinu autora Silića i Pranjkovića (2005) nabrajaju se suglasnički skupovi koji omogućuju umetanje nepostojanoga *a* u gen. množine: *db, džb, žb, vc, nč, ck, čk, ćk, jk, ljk, mk, nk, rk, sk, šk, tk, vk, gl, kl, tl, blj, čm, sm, žm, kn, sn, šnj, dr, žr, tr, nt, rt, kv i tv* (npr. za imenice *ženidba, ovca, naranča, kocka, feudalaka, banka, igla, daska, štikla, sablja, pjesma, trešnja, igra, sestra, sorta, molitva* itd.).¹⁵ Zatim se kaže da većina takvih imenica može imati genitiv množine na *-ā* i bez nepostojanoga *a* i genitiv množine na *-ī*: *ženidbā i ženidbī, sortā i sortī*. Za razliku od gramatike Babić i dr., u kojoj se prednost daje oblicima na *-ā*, u ovoj gramatici stoji da su sva tri oblika, kad su moguća, jednako prihvatljiva i u skladu s gramatičkim pravilima, pa čak i kad se rijetko dogodi (npr. *majaka, bajaka, pokćeraka, grotesaka, kušanja* i sl.). Pritom se autori ograđuju napomenom da se raspodjela oblika ne provodi nužno u svih imenica kako je navedeno te izdvajaju primjere oblika koji će se rijetko dogoditi (*polnoćaka, majaka, bajaka, boljaka, pokćeraka, grotesaka, travaka, kušanja* i sl.).

U gramatici D. Raguža (prvo izdanje 1997., služili smo se i drugim, izmijenjenim 2010.) najprije se navodi što se ne rastavlja, a potom što se rastavlja nepostojanim *a* (Raguž 2010: 62–64). Tako stoji da nastavak *-ī* dolazi samo kad se suglasnički skup na kraju osnove ne rastavlja nepostojanim *a*: *dogma – dogmi, čistka – čistki*. Navodi se da „u mnogo slučajeva postoje dvije mogućnosti, s nepostojanim *a* i bez nepostojanoga *a*, a bez nepostojanoga *a* opet dvije mogućnosti (načelno): nastavak *-ā* i nastavak *-ī*. Tako onda neka od tih imenica može imati tri oblika u Gmn, npr. *optužba – optužaba/optužba/optužbi*.” Navedenomu redosljedu daje se načelna prednost. Spominju se i skupovi koji se nikad ne rastavljaju: *st, št, zd, žd, šć i šć* te takve imenice imaju samo nastavak *-ā*: *vrsta, pošta, zvijezda, nužda, bašća, gošća* itd. Za skupove koji se „praktično” ne rastavljaju nepostojanim *a* navodi se da mogu imati i nastavak *-ī*, ali se opet napominje da *-ā* ima prednost: *rf: harfa* (navodi se samo oblik na *-ā*, dok je u izdanju iz 1997. *harfa/harfī*, pa je moguće propust), *jg: tajga/tajgi*, *jn: blagajna/blagajni*, *mf: nimfa/nimfi*, *ps: skepsa/skepsi*, *ht: plahta/plahti*, *rn: vojarna/vojarni*. Autor potom nabraja koji se „sufiksi rastavljaju”: *-ba: vježba, uredba*, ali navodi i niz iznimaka poput *bombe i gozbe; -ka: kocaka, majaka*¹⁶ uz iznimke poput *liberalke* i *uličarke; -la: igala*,

¹⁵ U nabranju skupova zaboravljen je skup *lk* koji se oprimjeruje imenicom *feudalka*.

¹⁶ Neobično je s obzirom na vrijeme nastanka gramatike da autor u zagradama navodi kao rjeđe oblike *majka/majki*, što nije slučaj sa starijim izdanjem iz 1997., gdje su navedena sva tri oblika u nizu.

cigala; -lja samo iza *m*: *zemalja*; -ma: *pjesama*, *prizama*; -na: *usana*, *basana*, -nja: *daganja*, *krošanja*, -ra: *katedara*, *litara*; -ta: *karata*, *kuverata*; -va: *bačava*, *letava*. Uz neke od njih navodi i nastavak -ī, uz druge ne navodi, čak i kad se radi o istom suglasniku, stoga nije jasan kriterij distribucije (npr. *dagnji* i *suknji*, ali samo *višanja* i *trešanja*). Za skup *šnj* navodi da se jedino u trima slučajima rastavlja (*trešnja*, *višnja*, *krošnja*).

Posljednja među suvremenim gramatikama Hudeček i Mihaljević (2023), namijenjena školskoj upotrebi, ne izdvaja posebno ovu skupinu imenica, nego samo tablično navodi deklinaciju imenice *pripovijetka* za koju se u genitivu množine navode tri oblika ovim redom: *pripovjedaka*, *pripovijetka*, *pripovijetki*.

3.4. Sažetak navoda u gramatikama

Iz gornjega se pregleda o genitivu množine imenica ženskoga roda s višesuglasničkim završetkom osnove u suvremenim hrvatskim gramatikama može izdvojiti nekoliko zaključaka.

Kategorija o kojoj govorimo nalazi se izdvojena u svim gramatikama osim u posljednjoj (zbog njezine specifične namjene). Također se u svima daju manje ili više iscrpne obavijesti o mogućnostima dvaju ili triju oblika. Metodološki se najčešće izdvajaju suglasnički skupovi koji omogućuju odnosno ne omogućuju razbijanje skupa samoglasnikom *a*. Pritom se gramatike razlikuju u broju skupova i primjera koje izdvajaju. Primjerice, Silić i Pranjković, slično kao Barić i dr., izdvajaju skupove temeljem kombinacije suglasnika pa tako navode više od trideset koji omogućuju umetanje, dok Babić i dr. i djelomice Raguž polaze od završnoga suglasnika u skupu (npr. -ba, -ka). Među skupove koji se ne rastavljaju jedino Raguž ubraja *ps* (s primjerom imenice *elipsa*). Gramatika Babić i dr. nabraja manje skupova i općenito manje pravila od ostalih, ali navodi velik broj primjera te uvodi druga obilježja imenica po kojima se u njima događa ili ne događa umetanje, između ostaloga i značenje. Gramatika Barić i dr. te Raguževa idu za iscrpnijim izdvajanjem mogućih skupova. Razlike se uočavaju i u navođenju mogućih oblika za pojedine imenice – neke navode samo dva i kad su moguća tri (mahom ne navodeći oblik s nastavkom -ī, npr. Raguž), dok druge navode sva tri oblika koliko god njihova potvrđenost bila upitna (usp. Silić i Pranjković 2005: 110). Razlike se među gramatikama mogu iščitati i usporedbom oblika u

paradigmama u trima gramatikama koje ih iscrpno navode (Babić i dr. 2007: 403–407, Raguž 1997: 52–59, Barić i dr. 1997: 158–167).

Izdvajamo primjer imenice *pjesma*.

Babić i dr. (2007)	pjesama		
Raguž (2010)	pjesama	(pjesma)	
Barić i dr. (1997)	pjesama		pjesmi

Sličnih primjera nepodudaranja ima još, a i unutar samih gramatika postoje kontradikcije i nejasnoće u navođenju oblika, u što zbog ograničenosti prostora nećemo dublje ulaziti. Ocjene o prihvatljivosti pojedinih oblika među starijim gramatikama daju Maretićeva i Brabec-Hraste-Živkovićeva, koje upućuju na ono što je običnije i procjenjuju što se u narodu govori. Gramatike Babić i dr. i Raguž daju normativnu preporuku u prilog oblicima s nastavkom *-ā*, Silić-Pranjковиćeva naglašava jednaku vrijednost svih oblika, dok se u gramatici Barić i dr. takve smjernice ne nalaze.

Izdvojene gramatike pokazuju da se od kraja 19. st. pa negdje do 2. pol. 20. st. nastavak *-ī* navodi kao svojevrsna alternativa u situaciji kad imenica ne dopušta razbijanje suglasničkoga skupa umetanjem samoglasnika *a*, a nastavak *-ā* spominje se usputno i uvijek uz *-ī*. Suvremene gramatike pak dosljedno navode i nastavak *-ā*, a razlikuju se u njenoj normativnoj preporuci u odnosu na nastavak *-ī*.

4. Pregled navoda u gramatičkim studijama

Uz gramatike je u posljednjih stotinjak godina ova tema obrađivana, što izravno što usputno, i na drugim mjestima. Među prvima je o nastavku *-ī* u genitivu množine imenica ženskoga roda početkom 20. st. pisao F. Iveković, koji nastavak *-ī* nalazi u „narodnim umotvorinama” (navodeći brojne primjere *crkvi*, *kazni*, *divojki*, *brazdi*, *breskvi*, *igri*, *karti*, *molbi*, *pogrješki*, *pripovijetki*, *tužbi*, *vatri*, *vojski*, *svjedodžbi*, *zamki*, *ženidbi*), potom u Karadžića i Daničića. Navodi da neke dobivaju *a* između suglasnika (*pušaka*, *krušaka*, *tikava*, *zemalja*, *ovaca*), dok neke, pozivajući se na Vuka, ne primaju *a* „jerbo bi vrlo ružno bilo” (Ive-

ković 1905: 187) te dobivaju na kraju *-ī*: *brazdi, vrsti, glisti, Slovanki, Bugarki*.¹⁷ Među imenicama koje imaju dvostruke oblike genitiva množine navodi *crkvi/crkava, djevojki/djevojaka, dojki/dojaka, majki/majaka, sablji/sabalja, banki/banaka, breskvi/bresaka, igri/igara, karti/karata, pogrješki/pogrješaka, pripovijetki/pripovijedaka, zvjerki/zvjeraka, palmi/palama, usni/usana*, dok samo *-ī* navodi za: „ponajprije mnoge tugje riječi”: *jaspri, forinti, kopči...* a i „naše”: *mazgi, brazdi, omči, slamki, smetnji, svjedodžbi, tužbi, vatri, vojski, magli* itd. Spominje primjere *kopača* i *molaba* koje je našao u nekih autora, no tvrdi da se narodu to ne ostvaruje (1905: 188).¹⁸ Kao temeljni kriterij za upotrebu nastavka *-ī*, pogotovo među tuđicama, vidi činjenicu što „narod osjeća da bi mogao tuđu riječ povrijediti kad bi u nju umetnuo a, voli je ostaviti pa joj dodati *-i*”. Iveković se kritički osvrće na rad A. Pavića koji, govoreći o naglascima, pretpostavlja oblike po uzoru na sestra – sestārā: *mazaga, pomanja, nošanja, pažanja, gozaba*. Iveković drži da većina tih riječi nesumnjivo ima nastavak *-ī*, a na Pavićev navod triju oblika za imenicu *vojska*: *vojska/vojski/vojsaka*, Iveković procjenjuje da „samo srednje valja” (1905: 189). Autor naposljetku razdvaja imenice u četiri skupine s obzirom na naglasak u nominativu jednine prema onom u genitivu množine. Zanimljivo je da se autor nijednom ne osvrće na oblik genitiva s nastavkom *-a* bez umetanja, što može značiti da ih pretpostavlja kao uvijek moguće pa ih posebno ne izdvaja ili drži da se u ovoj skupini takvi oblici uopće ne ostvaruju (na to moguće upućuje osvrt na Pavićeve primjere genitiva imenice *vojska*).¹⁹

Govoreći o nastavku *-ī*, S. Težak (1980, preneseno u 2005: 53) kaže: „suvremena jezična praksa (...) proširuje te sada već brojne iznimke tako da je među pismenim ljudima sve više nedoumica i pitanja gdje je kraj najezdi toga genitivnoga nastavka”. Odabirom riječi *najezda* autor izražava stav da je širenje nastavka *-ī* nešto što se odvija brzo, nekontrolirano i s negativnim posljedicama. Težak

¹⁷ Čini se da je ova intuicija barem dijelom utemeljena na raširenosti oblika *-ī* u govoru Tršića, rodnoga mjesta Vuka Karadžića, koji pripada zapadnosrbijanskom poddijalektu istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta (Nikolić 1968).

¹⁸ Iveković nudi i moguće razloge nastanka oblika s nastavkom *-ī*, primjerice da je posrijedi negdašnja osnova na *-ja* i genitiv na *-ij* (pa je *j* otpalo) koja se proširila i na druge imenice s osnovom na *-a*, potom da se istakne razlika (smatra razlikovnijim oblik *brazdī*).

¹⁹ Sličan, implicitan pristup nastavku *-ā* nalazimo i u suvremenim gramatikama srpskoga standarda, gdje se pravila navode samo za oblike na *-ā-ā* i *-ī*, dok se oblik na *-ā* bez umetanja izravno ne spominje. Primjerice, Piper i Klajn (2017: 87–88) navode pravilo po kojem u imenica gdje umetanje nije moguće dolazi nastavak *-ī* iako u popisu dubletnih oblika navode i dubletu *alga* ili *algī* (usp. i Stanojčić 2010: 133).

ističe vrlo prisutnu kolebljivost među stručnjacima u odabiru nastavaka (naziva ih alomorfima), pa i u vlastitu tekstu (2005: 54).

Pitanja koja autor postavlja o tome kako se inačnost oblika odražava u današnjoj jezičnoj praksi te što je uzrok kolebanju polazište je i naših istraživanja. Na osnovi oko 3300 prikupljenih primjera za 818 imenica iz stručne literature, medija i književnosti Težak ustanovljuje da je najveći udio, gotovo 50 %, oblika s umetnutim *-a*, potom oblika s *-ī* oko 34 % te oblika s *-ā* oko 17 %, za koje navodi visok udio iz književnih djela starijih pisaca (2005: 60). Međutim, kad se gleda samo jedna potvrda po imenici, najviše je, oko 50 %, imenica s nastavkom *-ī*, što je potvrđeno i anketom među studentima provedenom 1980. Preliminarna istraživanja, kao i korpusni podatci, upućuju na to da je danas taj postotak još veći.

U slučaju dvaju oblika (*-ā/-ī*) Težak prednost daje nastavku *-ā* „da se barem uspori proces po kojem naša pismenost 19. i 20. st. postaje sve udaljenija od pismenosti budućih naraštaja (...) prodorni nastavak *-i* gotovo nezadrživo potiskuje ostale genitivne inačice pa nije bezvezna ni bojazan da će se zaraza proširiti i na G mn. imenica bez višesuglasničkih završetaka u osnovi” (potonja se tvrdnja mogla provjeriti u Kapović 2018). Težak uporabu nastavka *-ī* povezuje s niskom razinom pismenosti (2005: 72).²⁰ Za neke lekseme ostavlja mogućnost značenjske razlike (*mačaka/mački*, *kučaka/kučki*, *gusaka/guski*, *stranaka/stranki*), što će se svakako korpusno provjeriti. Zanimljivo je da u članku iz 1980. Težak ne drži da bi preobilje oblika bilo ikakav nedostatak standardnoga jezika, nego da dapače može služiti govornicima u prilagođavanju stila, ritma, eufonije, a kad i dvoznačnosti samoga izraza (1980: 15). U kasnijem prepravljenom izdanju iz 2005. taj dio nismo pronašli.

U knjizi *Uvod u jezičnu morfologiju* (Marković 2012: 280–281) autor u sklopu obrade imenica II. odnosno e-vrste spominje da se osim redovitoga nastavka *-ā* ondje pojavljuje i *-ī* (naziva ih gramatičkim morfovima). Navodi da se „normalno i redovito” pojavljuje u imenica kojima osnova završava konsonantskim skupom, navodeći primjere imenica *molba*, *tvrtka*, *bajka*, *optužba* i sl. Poput Težaka i kasnije Kapovića zapaža širenje i na druge imenice tipa *kuna*, *piva*, *proba*, *minuta* i sl. Isti autor u *Hrvatskoj morfonologiji* pojavu umetanja samoglasnika

²⁰ Problematičan je autorov stav da lektori mogu savjetovati „manje sigurne pisce i govornike da izaberu lik *dojaka*, *zbiraka*, *izložaba*, ali ne bi smjeli bez dogovora s uglednim autorom ispravljati *dojki*, *zbirki*, *izložbi*”, ističući tako procjenu autorove vrsnosti kao uvjet slobode u izboru oblika (Težak 2005: 72–73).

a naziva anaptiksom i, kao što je rečeno, ne drži da je riječ o sekundarnom ili nepostojanom *a*, nego o transfiksima *-ā-ā* jer njegovo umetanje nije nužno niti se bez njega narušava hrvatski slogovni ustroj.

Recentniji rad M. Kapovića bavi se širenjem nastavka *-ī* u suvremenoj štokavštini na imenice s jednim suglasnikom na kraju osnove, u kojem se pretpostavlja da je najčešća realna dvostrukost između oblika s umetnutim *-ā* i onih s nastavkom *-ī* odnosno s nastavkom *-ī* i *-ā* uz čuvanje suglasničkoga skupa. Autor pritom drži da bi trebalo napraviti konkretnije istraživanje stvarne upotrebe jezika da bi se utvrdilo pravo stanje, odnosno zastupljenost triju oblika, sugerirajući da bi varijacije mogle biti leksički i zemljopisno uvjetovane (Kapović 2018: 40).

O naglasku genitiva množine i pravilnostima njegove distribucije u ovih imenica pisala je B. Martinović (2011), ističući dubletnost naglasnih oblika u normi i uporabi, ali i manju čestotu i obilježenost oblika s pomakom mjesta naglaska (*dasākā* naprema *dāsākā*, *masākā* naprema *māsākā*). Također spominje da se danas izbjegava razdvajanje skupa koji počinje sonantom kao što je npr. *brôjka* – *brôjkī* i *brôjākā* (Martinović 2011: 117).

Praksa hrvatskoga jezičnoga savjetništva dosad je uglavnom davala prednost oblicima na *-ā* (najprije onomu s umetnutim *a* kao najrazlikovnijemu, potom samo s flektivnim nastavkom *-ā*), dok je *-ī* bio manje poželjan, pogotovo ako je oblik s umetanjem bio moguć, čemu svjedoče i priručnici (usp. npr. Pavešić 1971; Babić 1995; Težak 2005; Babić i dr. 2007). Pavešić (1971: 355), na tragu gramatike Brabec-Hraste-Živković, veli da nastavak *-ī* ne dobivaju imenice koje dobivaju nepostojano *a* te navodi da „nije dobro: žrtvi, trešnji, mački, breskvi”. Također donosi navlas isto pravilo onom u BHŽ gramatici glede skupova u koje se ne umeće *-a* (nabroja koji su). Opet kao u gramatici BHŽ navodi da je u slučajima gdje se *a* ne umeće moguć nastavak *-ī*: *radnja* i *radnji*, *kretnja* i *kretnji*, *berba* i *berbi*, *molba* i *molbi*. Babić (1995: 172) donosi procjenu stanja u upotrebi pa govori da oblici s umetnutim *a* „sve više iščezavaju iz upotrebe i sve više prevladavaju oblici s nastavkom *-i*”, a prodor nastavka *-ī* drži izrazitijim u srpskom jeziku (Babić 1995: 173).²¹ Takve su tvrdnje možda utjecale na nepoželjnost toga

²¹ Teško je empirijski utvrditi je li točno da je *-ī* izrazitije raširen u srpskom standardu nego u hrvatskom, ali se može reći da taj nastavak u srpskom standardu ima „solidnu dijalekatsku podlogu” (Remetić 1984-1985: 660) s obzirom na to da je raširen u šumadijsko-vojvođanskim i smederevsko-vršačkim dijalektima Vojvodine i sjeverne i srednje Srbije.

nastavka među hrvatskim normativistima i lektorima u odnosu na ostala dva nastavka premda Babić govori da nije bilo nastojanja da se prodor nastavka *-ī* spriječi.²² Konkretno je za imenicu *sorta* (na upit agronoma) naveo da su sva tri oblika pravilna, ali s prednošću redoslijeda: *sorata*, *sorta*, *sorti*. Osvrt zaključuje tvrdnjom: „lingvistički gledano najpovoljniji su oblici s nepostojanim *a* jer su oni najrazlikovniji i gdje god postoje takve mogućnosti, one bi trebale imati prednost, jasno ako nisu previše stilski obilježene kao danas *majaka* i *vojsaka*.” (Babić 1995: 173).

S takvim se stavom slaže i S. Ham: „gdje god je to moguće, valja upotrijebiti *-a* s proširenom osnovom jer je to najrazlikovnije, ako pak nije moguće, tada *-a* bez proširene osnove, a *-i* upotrijebiti samo u onih malobrojnih imenica gdje prve dvije mogućnosti ne dolaze u obzir” (Ham 1996: 3). S obzirom na Babićevu tvrdnju o utjecaju srpskoga jezika pri širenju nastavka *-ī* zanimljiva je opaska o podudarnosti preporuka (za oblik *ā-ā*) između hrvatske i srpske gramatike, gdje kaže da se ne treba odricati dobrog normativnoga rješenja utemeljena na hrvatskoj tradiciji samo zato što je ono jednako normativnoj preporuci u srpskom jeziku (Ham 1996: 4).

Hrvatski jezični savjetnik (1999: 85–87) postupa tako da sustavno navodi nastavak *-ā* s nepromijenjenom osnovom i nastavak *-ī*. Ističe čestu upotrebu *-ī* u konverzaciji, a prednost daje oblicima na *-ā* s nepromijenjenom osnovom, osim kad su oni s umetnutim *a* obični i česti (*banaka*, *bresaka*, *dasaka*, *djevojaka*, *fresaka*, *igala*, *igala*, *karata*, *krušaka*, *lutaka*, *pjesama*, *sestara*, *smokava*, *tetaka*, *tikava*, *trešanja*, *višanja*). Dodaje se da mnoge od tih imenica mogu imati sva tri genitivna oblika. Na drugom mjestu (1999: 146) pak stoji da u slučaju trostrukih oblika oni s umetnutim *a* imaju prednost, dok su oni s *-ā* bez umetanja i *-ī* ravnopravni, što se donekle razlikuje od rečenoga na prvom mjestu. Poput svih ostalih izdvajaju skupove *st*, *št*, *zd*, *žd*, *šč* koje ostvaruju samo genitivni nastavak *-ā* bez umetanja, dok *-ā* također bez umetanja i *-ī* imaju imenice sa suglasničkim skupovima *mb*, *pč*, *jn*, *lb*, *jk*, *rn*, *rf*, *mf*, *rm*, *ht*, *jb*, *jg*, *ps* uz još 30-ak imenica različitih skupova. Za sve njih preporučuje se nastavak *-ā*. Za umetanje se općenito navodi nemogućnost proizvodnje sustavnih pravila premda se izdvajaju

²² Međutim, kao što primjećuje Kapović (2018: 68), za širenje *-ī* u hrvatskom standardu vrlo su vjerojatno dijelom odgovorne i autohtone hrvatske prilike, konkretno izrazito visoka učestalost toga nastavka u brojnim suvremenim kajkavskim govorima, i to upravo u imenica na suglasnički skup. Ista se tvrdnja razrađuje i u Polančec i Bošnjak Botica (2024: 230–234).

suglasnički skupovi koji se rastavljaju: sa završetkom *-ba* osim kad je ispred njega suglasnik *j, l, lj, m, r, z*, potom suglasnički skupovi *sm, zm, sn, gnj, knj, šnj, dr, fr, tr, gr, rt, čv, kv, tv*.

U Savjetniku stoji da najveći broj imenica ima trojne oblike (najmanje je onih sa samo jednim mogućim oblikom), i to one sa završnim *v* u suglasničkom skupu (*bačva, crkva, letva*), *r* (*igra, litra, katedra*), *k* (*bilješka, četka, točka*), *t* (*karta, kuverta, sorta*), *nj* (*krošnja, suknja, trešnja*) te navode još neke pojedinačne primjere. Ti će se navodi korpusno i anketno provjeriti da se utvrdi suvremeno stanje.

Distribucija oblika jednoga dijela imenica povezuje se s njihovim značenjem pa će se tako za imenice „koje znače vršitelja radnje, podrijetlo, zanimanje, pripadnost, kakvu osobinu ili boju ženske osobe, stanovnicu, sljedbenicu, pripadnicu kakva pokreta, pravca, pristašu sa svim kombinacijama suglasnika i s tri i više slogova, i stranoga i domaćega podrijetla” (1999: 86) reći da imaju *-ā* i *-ī* nastavke s nepromijenjenom osnovom (*dobrotvorka, frizerka, konzervativka, otočanka, štokavka* itd.), slično navodu u gramatici Babić i dr. I u tom slučaju prednost se daje oblicima s nastavkom *-ā*. Za imenicu *zemlja* razlikuje se značenje države (rastavlja se suglasnički skup) i tla (ne rastavlja se), a tako je i u Raguževoj gramatici.

U ovom se priručniku izravno navodi da je nastavak *-ī* najčešći u razgovornom jeziku, što će se kasnije potvrditi korpusnim istraživanjem, a spominje se i u Težakovoj studiji.

Dodajmo iznesenomu još jedno stajalište, premda ograničeno na jedan primjer. Govoreći o oblicima (*pet*) *milijardi* i (*pet*) *milijarda*, N. Opačić ističe da su oba pravilna te ne vidi razloga da se jedan ili drugi istjeruje iz upotrebe (Opačić 2009: 122).

5. Sažetak i zaključci

Za naše je polazište u istraživanju ove pojave osim vlastita jezičnoga osjećaja, potvrđena onim što se moglo pronaći u hrvatskim gramatikama, bitna tvrdnja iz *Hrvatskoga jezičnoga savjetnika* (1999) da nema jasnih pravila za raspodjelu

genitivnih nastavaka – ni po raspodjeli suglasnika ni po karakteru prethodnoga sloga. Stoga više ili manje podudarni izdvojeni suglasnički skupovi po hrvatskim gramatikama gotovo nikad nisu bez iznimke.

Iz prikazanih opisa možemo potvrditi sljedeće:

- a. sve gramatike navode preobilje u spomenutoj kategoriji
- b. ovisno o tipu imenice, tj. suglasničkom skupu navode dva ili tri moguća oblika, ali se međusobno razlikuju u određivanju što ima kakav oblik
- c. većina autora prednost daje oblicima na *-ā* (s umetanjem ili bez umetanja)
- d. nastavak *-ī* prvi put u gramatički opis uvodi Maretić na prijelazu 19. u 20. st. premda primjeri pokazuju da su oblici znatno stariji
- e. nema pravila u distribuciji dvaju ili triju oblika s obzirom na broj slogova
- f. nema pravila u distribuciji oblika s obzirom na podrijetlo riječi, ali postoji tendencija da se u riječima stranoga podrijetla suglasnički skup ne rastavlja
- g. *a* se nikad ne umeće u skupove *st, šć, šć, št, zd, žd*
- h. razlika po naglasku karakteristična je za ograničen broj leksema, a uvjetovana je značenjem, odnosno tvorbenom vezom (*trěšnja* i *trěšnja*)
- i. postoje tendencije u izboru oblika u imenica na *-ka* s obzirom na značenje leksema (zanimanja, etnonimi, etnici)
- j. maretićevske gramatike sklonije su nastavku *-ī* kao alternativu u situaciji nemogućnosti razbijanja suglasničkoga skupa u odnosu na suvremene gramatike
- k. dio suvremenih gramatika iznosi normativnu preporuku u korist oblika na *-ā-ā* i *ā*.

Jasno je da posve točan gramatički opis genitiva množine imenica ženskoga roda s višesuglasničkim završetkom osnove nije moguć bez dodatnih istraživanja potpomognutih dijakronijskim, korpusnim i eksperimentalno-anketnim podatcima. Za sve te podatke nema mjesta u samoj gramatici, stoga je, nakon što se jednom do njih dođe, potrebna njihova valjana interpretacija na osnovi koje bi

se mogla izdvojiti temeljna načela i prenijeti u gramatike i rječnike. Kako se to može učiniti, prikazat ćemo u jednom od budućih radova.

Ovdje smo željeli dati uvid i u razvoj misli o preobilju ove kategorije imenica u posljednjih stotinjak godina te možemo reći da je s vremenom norma postala manje naklonjena nastavku *-ī*, odnosno njegova se upotreba povezuje s manje biranim stilovima standardnoga jezika. Ostaje nam vidjeti hoće li nova istraživanja zastupljenosti pojedinih oblika, bilo u općim korpusima bilo u podacima s terena, utjecati na buduće normativne preporuke.

Literatura

AR = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I-XXIII, JAZU, Zagreb 1881. - 1976.*

BABIĆ, STJEPAN; BROZOVIĆ, DALIBOR, ŠKARIĆ, IVO; TEŽAK, STJEPKO. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

BABIĆ, STJEPAN. 1995. *Hrvatski jučer i danas*. Školska knjiga. Zagreb. 172–173.

BABUKIĆ, VJEKOSLAV. 2014_1854. *Ilirska slovnica. Pretisak*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

BARIĆ, EUGENIJA; HUDEČEK, LANA; KOHAROVIĆ, NEBOJŠA; LONČARIĆ, MIJO; LUKENDA, MARKO; MAMIĆ, MILE; MIHALJEVIĆ, MILICA ET AL. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine. Zagreb.

BARIĆ, EUGENIJA, LONČARIĆ, MIJO; MALIĆ, DRAGICA; PAVEŠIĆ, SLAVKO; PETI, MIRKO; ZEČEVIĆ, VESNA; ZNIKA, MARIJA. 1997. *Hrvatska gramatika*. 2. izdanje. Školska knjiga. Zagreb.

BERRUTO, GAETANO. 2009. Identifying dimensions of linguistic variation in a language space. *Language and Space* Vol. 11 Theories and Methods. Ur. Peter Auer; Jürgen Erich Schmidt. Walter de Gruyter. 226–241. doi.org/10.1515/9783110220278.226.

BOŠNJAK BOTICA, TOMISLAVA. 2024. *Preobilje u hrvatskoj morfologiji*. Institut za hrvatski jezik. Zagreb.

BOŠNJAK BOTICA, TOMISLAVA, HRŽICA, GORDANA. 2016. Overabundance in Croatian Dual-Class Verbs. *Fluminensia* 28/1. 83–106.

BOŠNJAK BOTICA, TOMISLAVA; POLANČEC, JURICA; HRŽICA, GORDANA; KOŠUTAR, SARA, MUSULIN, MAŠA. 2022. Udio različitih nastavaka u genitivu množine imenica e-sklonidbe. *Standardni i nestandardni idiomi: 36. skup HDPL-a*. Osijek, 9. – 11. lipnja 2022. (izlaganje)

BOŠNJAK BOTICA, TOMISLAVA; POLANČEC, JURICA; HRŽICA, GORDANA; KOŠUTAR, SARA, MU-

- SULIN, MAŠA. 2023. The Rise and Fall of Overabundance: The Case of Croatian Genitive Plural Forms. *56th Annual Meeting of the SLE*. Atena, 29. 8. – 1. 9. 2023. (izlaganje)
- BRABEC, IVAN; HRASTE MATE; ŽIVKOVIĆ, SRETEN. 1954. *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*. 2. prerađeno i nadopunjeno izdanje. Školska knjiga. Zagreb.
- BROZOVIĆ, DALIBOR; IVIĆ, PAVLE. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Zagreb.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 2006. *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*. Školska knjiga. Zagreb.
- FLORSCHÜTZ, JOSIP. 1940. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Naklada školskih knjiga i tiskarnica Banovine hrvatske. Zagreb.
- HAM, SANDA. 1996. O instrumentalu jednine imenica vrste i: Tradicijska, sustavna i nacionalna načela pri normiranju hrvatskoga književnoga jezika. *Jezik* 44/1. 1–8.
- HUDEČEK, LANA I MILICA MIHALJEVIĆ. 2023. *Hrvatska školska gramatika – treće, dopunjeno izdanje*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- IVEKOVIĆ, FRANJO. 1905. Drugi padež množine s nastavkom *î* u imenicama ženskih, koje imaju u prvom padežu jednine nastavak *a*. *Rad JAZU* 162. 186–191.
- KAPOVIĆ, MATE. 2018. Širenje nastavka *-i* u genitivu množine *e*-deklinacije u suvremenoj štokavštini. *Suvremena lingvistika* 44/85. 39–72. doi.org/10.22210/suvlin.2018.085.03.
- MARETIĆ, TOMO. 1899. *Gramatika hrvatskoga jezika: za niže razrede srednjih škola*. L. Hartman. Zagreb.
- MARETIĆ, TOMO. 1910. Jezik slavonskih pisaca: prilog istoričkoj gramatici hrvatskoj ili srpskoj. *Rad JAZU* 180. 146–233.
- MARETIĆ, TOMO. 1915. Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka: drugi prilog istoričkoj gramatici našega jezika (1. dio). *Rad JAZU* 209. 173–240.
- MARKOVIĆ, IVAN. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Disput. Zagreb.
- MARKOVIĆ, IVAN. 2013. *Hrvatska morfonologija*. Disput. Zagreb.
- MARTINOVIĆ, BLAŽENKA. 2011. Naglasak genitiva množine. *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli* 9. 114–125. doi.org/10.32728/tab.09.2011.8.
- NIKOLIĆ, BERISLAV. 1968. Tršićki govor. *Srpski dijalektološki zbornik* 17. 367–413.
- OPACIĆ, NIVES. 2015. *Reci mi to kratko i jasno: hrvatski za normalne ljude*. 2. prošireno izd. Znanje. Zagreb.
- POLANČEC, JURICA; BOŠNJAK BOTICA, TOMISLAVA. 2024. O širenju preobilja (dubletnosti) u genitivu množine imenica *e*-sklonidbe s višesuglasničkim završetkom osnove. *Fluminesia* 36. 211–243.
- POLANČEC, JURICA; MUSULIN, MAŠA; BOŠNJAK BOTICA, TOMISLAVA (U PRIPREMI). Oblici genitiva množine hrvatskih imenica *e*-sklonidbe s višesuglasničkim završetkom osnove u

hrvatskim rječnicima.

- PAVEŠIĆ, SLAVKO (UR). 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom*. Matica hrvatska. Zagreb.
- PIPER, PREDRAG; KLAJN, IVAN. 2017. *Normativna gramatika srpskog jezika*. 2. izmenjeno i dopunjeno izd. Matica srpska. Novi Sad.
- RAGUŽ, DRAGUTIN. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.
- RAGUŽ, DRAGUTIN. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Vlast. naklada. Zagreb.
- REMETIĆ, SLOBODAN. 1984. Genitiv množine imenica u govorima centralne Šumadije. *Zbornik Matice Srpske za filologiju i lingvistiku* 27-28. 655–663.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- STANOJIĆ, ŽIVOJIN S. 2010. *Gramatika srpskog književnog jezika*. Kreativni centar. Beograd.
- TAFRA, BRANKA. 1991. Jesu li ahavci izgovarali h? *Kolo : časopis Matice hrvatske* 5-6. 47.
- TEŽAK, STJEPKO. 2005. Izbor alomorfa u genitivu množine imenica e sklonidbe. *Između jezika i stila*. Tipex. Zagreb. 53–73.
- THORNTON, ANNA M. 2011. Overabundance (Multiple Forms Realizing the Same Cell): A Non-Canonical Phenomenon in Italian Verb Morphology. *Morphological autonomy: perspectives from Romance inflectional morphology*. Ur. Martin Maiden. Oxford University Press. Oxford. 358–381.
- THORNTON, ANNA M. 2019. Overabundance: A Canonical Typology. *Competition in Inflection and Word-Formation (Studies in Morphology)*. Ur. Franz Rainer, Francesco Gardani, Wolfgang U. Dressler, Hans Christian Luschützky. Springer International Publishing. Cham. 223–258. doi.org/10.1007/978-3-030-02550-2_9.
- VEBER TKALČEVIĆ, ADOLFO. 1876. *Slovnica hrvatska: za srednja učilišta*. Vlastita naklada. Zagreb.

Zahvala

Ovaj je rad nastao u okviru projekta Morfološko preobilje u hrvatskom jeziku, koji financira Europska unija programom *Next Generation*. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih. Istraživanje za potrebe rada također je potpomognuto projektom *Feast and Famine: Confronting Overabundance and Defectivity in language* (AH/T002859/1).

Prescriptivist Descriptions of Overabundance in the Genitive Plural of Feminine Nouns with Consonant Cluster Stems

Abstract

The paper presents an analysis of grammatical descriptions of the genitive plural forms of the Croatian e-declension feminine nouns with a stem ending in a consonant cluster (e.g., *žalba* ‘complaint’, *pogreška* ‘error’). Sources for the analysis are found in Croatian grammar textbooks and academic studies. These nouns exhibit two or three competing forms in the genitive plural (e.g., *žalba* ‘complaint’: *žalbā/žalbī*; *pogreška* ‘mistake’: *pogrešākā/pogreškā/pogreškī*). The paper evaluates the consistency and applicability of the rules governing the distribution of endings as presented in these resources. Furthermore, it traces the treatment of morphological doublets (overabundance) in this category across mid-nineteenth-century to contemporary Croatian grammatical works.

Ključne riječi: genitiv množine, dublete, preobilje, gramatike, norma

Keywords: genitive plural, doublets, overabundance, grammar books, linguistic norm